

100 miljarder i månaden kan rädda oss från krasch

För att undvika en systemkollaps, där företagskonkurser och snabbt stigande arbetslöshet leder till en krasch på finans- och bostadsmarknaden krävs nu att staten träder in med permitteringsersättning, ersättning för andra fasta kostnader och moratorium för vissa skulder. Även om detta skulle kosta 100 miljarder i månaden i ett halvår är det hanterligt.

Det enda sättet att möta krisen är som ett samhälle där alla tar ansvar för sig själv, för varandra och för vårt land. Det sa Stefan Löfven i söndagens tal till nationen. Staten har hittills vidtagit kraftfulla åtgärder för att hindra smittspridningen. Vi är nu i ett läge där risken för en ekonomisk depression är överhängande. Staten behöver nu även vidta unikt kraftfulla åtgärder för att rädda vår gemensamma välfärd och ekonomi och samtidigt kunna bedriva ett effektivt smittskyddsarbete.

78 procent av alla jobb finns i tjänstesektorn, medan industri-, jordbruk-, bygg- och energisektorerna tillsammans endast står för 22 procent av sysselsättningen. I den privata tjänstesektorn som vänder sig till hushåll – restauranger, teatrar, biografier, researrangörer, hotell, gym, sällanköpshandel osv. – har efterfrågan i flera fall redan fallit med 90 procent eller mer. När människor sitter hemma och i stort sett bara handlar livsmedel för tillagning och förtäring i hemmet återstår bara utgifter för matinköp, boendekostnad och abonnemang. Plötsligt har hushållsutgifterna halverats och de hushållsutgifter som fallit bort gick i hög grad till att betala lönerna i den privata tjänstesektorn.

Något förenklat kan stora delar av företagandet i den privata tjänstesektorn karaktäriseras som "pengar in, pengar ut, 4–10 procent emellan". De egna kapitaltillgångarna är ringa: lokalen hyrs från ett fastighetsbolag, utrustningen är leasad och ägaren har ofta gått i personlig borgen för företagets krediter. Sådana företag klarar bara några få veckor utan intäkter innan de måste ställa in sina betalningar.

Coronapandemin liknar inte några andra kriser i modern tid. Situationen är unik. Krisåren 1991–93 försvann 600 000 eller nästan 15 procent av alla jobb på tre år. Om ekonomin fortsätter att gå på halvfart kan mycket väl 600 000 jobb nu istället förloras på tre månader. Om vi skulle få en depression som leder till att sysselsättningen sjunker till Italiens förkrisnivå skulle det innebära drygt 1,1 miljoner färre jobb.

Det gäller nu att till varje pris undvika en systemkollaps, där företagskonkurser och snabbt stigande arbetslöshet leder vidare till en kollaps på finans- och bostadsmarknaden. Denna uppgift kan bara lösas av finanspolitiken; pengar är redan i princip gratis och företag som blöder kan inte överbrygga krisen med hjälp av lån även om räntan är noll.

Staten behöver träda in

Vi behöver verktyg som hjälper omgående och på ett sätt som lyfter Coronarisken från företag och företagare till staten, dvs. till allas vårt gemensamma försäkringsbolag. Åtgärderna behöver sänka företagets kostnader.

BNP i den privata sektorn uppgår idag till ca 300 miljarder i månaden. Om hälften av denna faller bort så bortfaller produktion på 150 miljarder per månad. Finanspolitiken måste kompensera för huvuddelen av detta bortfall för att undvika att de hundratusentals som kommer att permitteras eller friställas inte har något jobb att gå till när Coronaepidemin är över.

Statlig permitteringsersättning

För tjänsteföretag är löner till anställda den största kostnadsposten. Här bör staten omgående gå in och erbjuda sig att ta över hela lönekostnaden för de medarbetare som permitteras. Sannolikt behöver inte ersättningen ligga på 100 procent av lönen för den som inte alls arbetar: 80 procent, vilket motsvarar ersättningen vid sjukskrivning, kan vara en rimlig nivå. För årsinkomster över 7,5 inkomstbasbelopp (44 900 kr per månad) kan ersättningsnivån vara något lägre för överskjutande belopp, exempelvis 60 procent. Sannolikt bör det finnas ett tak för den månadsinkomst som staten delvis täcker.

Många företag har bara ägaren eller ägaren närstående personer anställda i företaget. Även dessa bör omfattas av den statliga permitteringsersättningen baserat på den lön de tagit ut per månad under senare tid (t.ex. andra halvåret 2019). Här kan det finnas fog för en något lägre procentuell ersättning då företagaren själv fortfarande kan utföra vissa uppgifter som är värdeskapande i ett senare skede. Exempelvis skulle procentsatserna kunna sättas till 70 procent för lönedelar under 44 900 kr och 50 procent för överskjutande lön upp till taket.

Statlig ersättning för andra fasta kostnader än löner

Företag har dock inte bara lönekostnader som behöver lyftas av. Visserligen försvinner oftast kostnader för insatsvaror om produktionen stängs ner, men många andra kostnader kvarstår: lokalkostnader, leasingkostnader för utrustning, räntor på lån, abonnemang av olika slag, kostnader för revision m.m. Dessa kostnader ligger ofta i intervallet 10–30 procent av försäljningsintäkten.

För att säkerställa att arbetsplatser och produktionsenheter fortfarande finns kvar när krisen är över behöver även dessa kostnader täckas av staten på lämpligt sätt. Detta innebär i så fall ett betydande offentligt stöd rakt in i företagen, vilket vi saknar erfarenhet av i den omfattning som det nu skulle bli frågan om.

Det mest närliggande sättet för att beräkna dessa kostnader är att använda den metod som försäkringsbolagen redan använder när det kommer till avbrottsförsäkringar, dvs. försäkringar som faller ut om verksamheten inte kan bedrivas. Det belopp som företaget är berättigat till enligt en sådan beräkning kan sedan omgående göras tillgängligt via företagets skattekonto månad för månad.

De företag som utnyttjar denna möjlighet till kostnadskompensation förbinder sig samtidigt att inte betala någon utdelning till sina ägare avseende inkomståret 2020.

Moratorium för vissa skulder

I det tumultartade akutläge som uppstått riskerar hundratusentals människor och företag att inte kunna betala skulder i tid. Ett moratorium för främst hyres- och bankkulder bör därför tillfälligt införas till dess att full effekt av stödåtgärderna uppnåtts och krisen är över; sannolikt behöver ett sådant moratorium vara i kraft resten av 2020. Likaså behöver det personliga betalningsansvaret för skattekrediter som företag kan komma att få tas bort. Räntan på eventuella skattekrediter bör självklart vara noll.

Finanspolitiskt paket underlättar för smittskyddsåtgärder

Även om det totala stödet skulle ligga på 100 miljarder i månaden under ett kvartal så stannar statsskuldsökningen vid sex procent av BNP och om perioden utsträcks till ett halvår blir statsskulden fortfarande hanterlig. Det bör också noteras att en stor del av de utbetalade medlen (kanske så mycket som 50 procent) kommer tillbaka till stat, kommuner och landsting i form av moms, sociala avgifter och inkomstskatt. Ett sådant finanspolitiskt paket gör det också lättare för myndigheterna att vidta de åtgärder som krävs för att få stopp på smittan.

Om det finns något tillfälle som staten "samlar i ladorna" för genom att under ett kvartssekel amortera ner statskulden till en historiskt låg nivå så är det detta. Om vi inte skyndsamt utnyttjar det handlingsutrymme som nu finns på ett effektivt sätt är risken stor att livschanserna minskar dramatiskt för kommande generationer och de som är äldre får lägre pensioner och minskande tillgång till vård och omsorg.

Magnus Henrekson

Professor i nationalekonomi och vd för Institutet för Näringslivsforskning (IFN)